

ORÍGENS Y FONTS

DE LA NACIÓ CATALANA

Lo Pare F. Fita diu que Benidorm es l'antigua *Gili* ibérica, y qu' aqueixa ciutat correspon á la *Alonai* de Tolomeo ó sia á Έλεγυσα; En A. Fernandez-Guerra, disinteix y posa Alo á Villajoyosa, y nosaltres veyent las dos ciutats tan acostadas ne fem una ciutat *dyopolis*, es dir doble, com l' Indica-Ampurias, es dir, Gili-Alo ó Gili-Elousa.

Mes no 's cregui que fentho axís volguém sortir de la dificultat donant á Alo las monedas de Gaili. Empero farém sí observar que *Gaili* en l' época ibérica faria un gran comers, com ho indica l' haver acunyat moneda, y com d' Alo no se 'n coneix es impossible no atribuir las monedas de Gaili á Alo, que tan prop de la ciutat ibérica estava.

No queda ara altre sortida que sostenir resoltament qu' *Elo* es l' *Elis* del Bisantí, ó bé qu' *Elis*, *Eles*, *Elaes*, *Elaias* es la *Alonais* de Tolomeo, es dir, la ciutat doble *Gili-Elaias*, Benidorm y Villajoyosa.

Ja está dit que nosaltres estém per la segona atribució.

puig basta considerar qu' un pais tan fértil, tan rich com la Contestania necessitava d' un port de comers d' exportació, que havia de donar lloch á una ciutat notable, digna d' ésser mencionada pels geógrafos é historiadors.

Nos queda, donchs, l' Elo de Montalegre formant una ciutat apart; estudiém ara lo verdader nom d' aqueixa ciutat per nosaltres famosa.

Elo sona, segons En Fernandez-Guerra, *Ello, Elle, Eloë, Eliph*. D' aqueixas quatre formas la primera es romana, la segona y tercera visigóthicas, y la quarta mozárabe.

Sospitant ja En Fernandez-Guerra, que 'l nom d' Elo, podia molt bé no ésser grech, diu que pot venir de: «*cualquiera de sus formas semíticas* אֵל, אֵלֹה, אֵלֹן, אֵלִיָּה, אֵלִל, (robustum, fortem, rotundum esse), con lo qual entre los hebreos, fenicios y siriacos la voz אֵל, EL, fué una de las que designaban á Dios, por el atributo de fortaleza (1).

Fins aquí conformes; mes com En Fernandez-Guerra té á empenyo l'assimilar *Elo* ab l'*Elis* del Bisantí, continúa á poch dihent: *que la idea del templo erigido al luminar del dia en nuestra ciudad Elotana, hubo de transformar sin duda el Elo en Elis*. Aixó 'ns sembla molt inexacte.

Si fou un poble semítich lo qui aixecá lo temple al *lluminar del dia*, lo nom d' Elo no vé d' aqueix temple dedicat al Sol, per quant lo nom del Sol en hebraich es אֵלֹהִים *Heres*, poétich; *Elion*, ó שֶׁשׁ.

Volentlo fer sortir del grech *Helis*, no hi havia perque fer l' enumeració de las formas semíticas d' *Elo*, mes com ja s' haurá notat per ellas tornavam á la idea d' *Elaia*.

¡Y lo que poden las preocupacions en los homens de ciencia! Res li era tan fácil al Sr. Fernandez-Guerra com treure l' *Elis* del Bisantí del nom semítich *Heres*, puig que com ensenyan Geseni, Ewald y demés hebraistas, la γ cambia en η ab gran frequencia, d' ahont, aqueixa vegada, *per corrupció probada*, tenian *Eles* nom igual (ab un sol cambi de vocal) á l' *Elis* de Esteve de Bisanci.

(1) *Idem idem* plana 131.

Y bé, si aixó s' hagués dit, á pesar de son incontestable carácter científich, nosaltres hi hauriam fet oposició, filla tal volta de la convicció en qu' estém de haver trovat lo verdader nom, y per lo tant la verdadera etimología de la ciutat del *Cerro de los Santos*.

Creyém sí, que 'l nom d' *Elo* vé del seu temple famós, y d' ésser aqueix temple dedicat al Sol, mes no al sol *Heres*; ni al sol *Helis*.

Si En Rada y Delgado al probar que lo temple d' *Elo* era dedicat al deu-Sol, hagués estudiat á quin deu-Sol de las antiguas religions corresponía lo dit santuari, hauria resolt la qüestió que tan embolicada sembla, y per cert que per ferho los materials li queyan de las mans; desgraciadament l' idea de que tot es grech en la Contestania no li deixa veure clar lo que ho es més que la llum del més hermós sol d' estiu.

Nosaltres demostrarem ab tot rigor al estudiar la Religió dels primitius catalans, que lo temple del *Cerro de los Santos* era dedicat al Sol, com Sol, *Adonis-Osiris*, qu' era lo deu עֵלִיֹון *Elioun* de la Fenicia y de l' Asiria. Y aquí hi há que repetir lo que avans havém dit de las preocupacions dels sabis, puig lo mateix senyor De la Rada y Delgado, diu que *El* hebraich, es igual á *Il* fenici, com ensenya S. Geroni, y axis que Sanchoniaton digué Ilon, עֵלִיֹון per nombrar al deu Kronos. Llegeixis, donchs, *El* per compte d' *Il*, y tindré *Elion* per compte d' *Ilon*, aixó es *Elion*.

Reduir *Elioun* á *Elo* es empresa facilíssima, recordant sobre tot que'ls visigoths ja deyan *Eloe*, diptongo l'oe que tal vegada reproduhiria 'l sò que tingués en la pronunciació lo triptongo *iou*. De modo que si *ion*, *oe*, no representan més que un sò, lo qu' es indubtable, si á la forma visigóthica afegim la *n* final, tenim lo nom semítich *Eloen* igual á *Elioun* del que no tenim més que fer caure la *n* final per trovar *Elo*.

La supressió de la *n*, sent una consonant, es cosa que mereix demostrarse: y bé, nosaltres dihém que tal supres-

sió es del tot conforme al geni del poble ibèrich ó catalá, com ho demostra 'l fet de que nosaltres havém suprimit totas las *enes* finals: y aixís dihéu:

bastó—per *baston*,
cor—per *corazon*,
turró—per *turron*,
lleó—per *leon*,
teló—per *telon*,
falcó—per *halcon*, etc.,

repugnant, donchs, d' un modo tan notable al geni dels Catalans la *n* final, res més lógich que suposar, puig tals qualitats son ingénitas, que ja quan los semitas fundadors d' *Elioun* vingueren al nostre país, ja 'l poble aborigena pronunciava per compte d' *Elioun Elo*, com de segur ho faria avuy, puig que sens cap aprensió etimológica supprimeix de noms propis y substantius la *n* final quant la trova, dihent Montesió, per compte de *Montesion*; vagó, per *vagon*; carbó, per *carbon*; pá, per *pan*, etc.

Comparant ara las dos etimologies, fillas una y altre del temple solar tenim:

Eres.—Elis.—Elo.

Elioun.—Eloun.—Elon.—Elo.

de modo que mentres per *Eres* havém de buscar un cambi de consonant, per *Elioun* la contracció *Elo* surt d' un modo tan natural com científich.

No havém acabat encara: coneixém l' etimología d' *Elo* mes no coneixém lo seu nom com ciutat. Havém dit que pels romans lo dit nom es *Elo*, ó *Ello*, y pels visigoths y mozárabes *Elle*, *Eloe* y *Eliph*, ara havém d' afegir que, segons nos fa saber En A. Fernandez-Guerra, en lo Códice Vigilá y altres del Escorial y Toledo, *Elo* sona, *Elotha*, *Elotana*, *Eiothana*, *Eiotha* y *Eihota*, y que quant la creació del regne de Theudimer, quant l' entrada dels árabes, zona en lo seu districte una ciutat *Eio*, y no *Ota* ú *Opta* com per error escrigué Casiri (1).

(1) Obra y lloch citats, plana 146.

Examinant aquesta nova forma del nom d' Elo diu lo dit autor, que el célebre P. Florez s'equivocá al fer d' *Elotana* un sustantiu y no un genitiu d' *Ecclesia*, puig lo *tan* significa *patria*, *possessió*, etc. Nosaltres creyém que aquí l'equivocat es En Fernandez-Guerra, bé qu' En Florez acertés per casualitat, y que no sols s' equivoca en la correcció, si no en no veure en lo sustantiu que critica lo verdader nom d' *Elo*, tal vegada escrit d' aquesta manera pels romans com abreviació, puig com veurém, lo nom d' *Elo* es un nom compost.

Daniel dona al deu dels babilónichs lo nom d' *Iathik*, y com ha demostrat Mövers, dita apelació passa als fenicis que 'n feren *Ithon*, *Ithan*; (1) ara bé, sent Elioun la principal divinitat del Líbano y dels fenicis, era l' *Ithony* l' *Ithan*, es dir, «l' antich, lo vell»: y veus aquí perque lo seu Adonis per compte d' ésser un jovenet com l' Ossiris egipci, y l' Adonis grech, es un home ja entrat en anys, circumstancia d' un gran valer per lo que veurém més endavant y en altre lloch. Donchs si *Elioun* es *Elioun-Ithan* y la ciutat de la Contestania que 'ns ocupa era dedicada á dit deu, lo nom de dita ciutat era *Elioun-Ithan(a)*.

La contracció d' *Elioun-Ithana* en *Eithana*, del códice Vigila surt per ella mateixa, tan evident es, y per tant no 'ns ha de sorprendre que 'ls árabes ne fessin tot curt *Eio*, puig que tot curt los romans ne feren *Elo*.

Donchs la Ciutat siro-árabe á que correspon *Elo*, no 's deya ni *Elo*, ni *Ello* sino—*ELIOUN-Ithan*, que llatinisada dona *Elio-than(a)*, *Elo-tana*, y per contracció *Elo*.

Impossible, donchs, d' atribuir als *Contestans* un origen y una civilisació contraria á la del poble Iber ó Catalá.

Edetans.—Ja havém dit que l' Edetania comprenia l' actual provincia de Valencia y tota la part d' Aragó entre l' Ebro y monts Ibéricis.

(1) Mövers.—*Die Phoenizier* tomo I, plana 259.

Segons l'opinió avuy admesa l'Edetania tira son nom de la ciutat de *Edeta* ó *Hedeta*, ja completament arruinada quan l'època històrica; puig ja del temps de Tolomeo havia cambiat lo seu nom pel de *Lauria* nom que correspon á l'actual Liria de prop Valencia.

A nosaltres no 'ns repugna aquesta explicació; mes ne volém proposar un altre.

Quant los Chethas se 'n pujaren desde 'l S. d' Espanya cap al E., seguint lo camí d' Hércules, devant del Ebro, es ben segur que 's deturarian, puig comensant del altre costat una regió faréstech y montanyosa no se 'n anirian per dalt los monts fins assegurar la seva dominació en las ricas vegas del Guadalaviar y de la dreta del Ebro. Donchs per nosaltres l'Edetania no es més que la primitiva *Chetha-thania*, es dir, lo primer país dels Chethas.

Treure d' un nom l' altre, es de lo més senzill, y tan rigurosa es la mutació, que 'l més previngut contra las etimologies ha de confessar la nostra reducció, puig que

de Cheta-thania
fem Heda-thania,

sols fent caure l' aspiració y suavisant la *t* ab *d*, lletra la *d* ó la *t* que 's difícil distingir en l' alfabet ibèrich, podent servir l' una per l' altre; de modo que segons la llengua que aquí 's parlava en lo temps á que 'ns referim, lo mateix tenia dir *Cheta-thania* que *Cheda-dania*, d' ahont ne sortiren Hede-tania y Sardania. Recordis per la supressió de la *C* de *Ch* lo qu' havém dit més amunt, puig la *C* no es més qu' un sonido, una aspiració que podia molt bé modificar lo nostre poble aborigena.

Res proba tan que en los noms particulars de pobles no hi ha que buscar noms de nacionalitats distintes ó de rassas encontradas com lo nom d' un poble célebre en l' historia, y sens, diguemho axis, existencia geográfica, puig cap geografo ha donat los seus termes; volem *parlar dels*

SEDETANS. Los Sedetans formaban dintre de la Edeta-

nia, eran riberenys de la dreta del Ebro y anavan desde la Ciutat d' ahont treyan son nom fins lo Maestrasgo. La seva capital era Sastago que com sabem es deya

SETHS

es dir *Sethis* ó *Sethi* que 's lo mes probable, d' ahont unint lo dit nom ab la terminació geogràfica tenim *Sethithans*, suavisant la pronunciació com per lo cas anterior *Sedi-tans*, *Sedetans*.

L' etimología de *Sethi* no 'ns sembla ni dubtosa ni difícil, puig lo nom del deu chetha-egipci Seth surt ab totas sas lletas, circumstancia preciosa per demostrar la procedencia del poble civilisador. Esplicats los pobles que tenian assiento á la dreta del Ebro, estudiarem ara los de sa esquerra.

ILARCAONS.—Essent lògich y natural que 'l poble civilisador en lo seu avans no passés á la esquerra del Ebro sens haverse asegurad en la dreta del mateix riu, y considerant la topografia del pais de dit costat en elevació continua fins los cims del Pirineu, res mes just quels Chethas del plá, diguessin dels altres, als de las *alturas*. Axis explica En Cortés la paraula Ila que ell treu del hebraich עלי *altum*, *celsum*, etc.

Notem ara, que los que se n' anavan per las parts altas cran també los que montavan cap los monts, de modo que per nosaltres res nos sembla tan natural com el que digués lo Chetha de la dreta del Ebro del seu germá: «el que se 'n va ó puja lo mont», expresió que respondria poch mes ó menys á la següent עלה על הר (1) que podem transcriure com sonaria en lo oido *iala-al-ar*, nom que per contracció de *la-al* resultaria dintre de las mes rigorosas lleys fonéticas, *ial ar*; donchs Hecateo deya ve al anomenar á los *Ilarcaons* ab lo nom de *Ilara-gautes*, essent *Ilara* metatésis de *Ialar*.

(1) Isaias, -40-9. In montem ascendit

Ara podem entrar en l' estudi de la etimologia del nom Ilercaon.

En los escriptors grechs y romans trovem las següents formas:

<i>Hecateo</i> , lo mes antich, citat per En Bou-	
dard plana, 304,	escriu <i>Ilara-gautes</i> .
<i>Plini.</i> — Hist. natur. llib. III-IV-4 »	<i>Iler-gaones</i> .
<i>César.</i> — Coment. llib. I-cap. 26. »	<i>Ilurgavonen-</i>
	<i>ses..</i>
<i>Llivi.</i> — Hist. rom. llib. 22, cap. 14 »	<i>Ilurcaona</i> .
	(regio)

Donchs es de tot punt evident que lo nom es un compost de *Ilara*, *Iler*, ó *Ilur*, y de *gautes*, *gaones*, *gavones*, *caones*. Quant totas aqueixas formas se comparan se veu clar que 's tracta de composicions de un nom que sols una ó altre de ditas formas nos ha de haber conservat.

Lo valor de *Ilara*, *Iler*, *Ilur* lo tenim ben conegut; lo segon nom á nosaltres nos será molt facil de determinar.

Los Ilercaons, com es ben sapigut ocupaban la desembocadura del Ebro d' una y altre part, y las sevas principals ciutats eran *Darkissa*, Tortosa, é *Hibera*, Amposta.

Essent donchs los *primers* que ocupavan lo territori de la part alta, eran logicament los *primers dels que se 'n van per los monts*, ó *pujant á los monts*. Pujar á los monts es *Ilara*, ser de los de la part alta es *Il*, y ser d' entre aqueixos los *primers* es esser ראשון es dir *rascon* d' ahont tenim *Ilar-rascon* ó *Il-rascon* que 's la mateixa forma de Livi y Plini, *Ilarcaon*.

En F. Fita prenent la terminació de Cesar *gavons* llegeix *fills* dels hebraich גבון, pero en aquet cas, preguntém, ¿de qui eran fills? ¿Fills dels de la part alta; fills dels d' *Il* ó *Ilar*? Si es axis res tenim que observar, puig lo punt queda opinable: mes si no se sap de qui son *fills*, nosaltres creyem que 's preferible llegir los *primers*.

Seguint ara per la costa y ratllans ab los *Ilarcaons* trovem los *KOSE-THANS*, poble que unánimament se reconeix

que treu lo seu nom de la ciutat de Tarragona que 'n lo temps iberich se deya *Kose*.

Donchs en los *Kose-thans* no hi ha tampoch amagat lo nom d' una nacionalitat, ó d' una rassa.

LALETANIA pais del litoral mediterrani comprés entre los rius Llobregat y Tordera. Avuy per avuy s' ha suscitat una verdadera cuestió histórica per lo que toca á la regió que 'ns ocupa, y de la que sembla que 'n era sa capital *Barcino* ó Barcelona: lo cuestió versa sobre si lo nom de la nostra regió es *Laletania* ó *Laietana* y sobre la clasificació de las monedas que portan l' epigrafe

ΛΑΙΕΣΚΗ

que tal com se llegeix avuy dia diu *Laiesken*, essent la veritable lectura *LAIE-SKENE*.

La questió la ha plantejada En F. Fita, en los següents termes.

En Tarragona hi ha una lápida, la que porta En Hübner sota 'l número 4226 en la que ell creu que s' hi pot llegir la paraula *Leitanae*, lectura que proposa si be ab sentit dubitatiu, puig diu en la *Revista histórica*, *LAIE (?) TANAE*. Dubte que li sembla resoldre en favor de la seva tésis lo descobriment d' una lápida que en Febrer de 1876 se feu en ocasió del derribo de l' antiga muralla de Barcelona en la part del carrer de l' Avinyó, en la que sona lo nom d' una muller d' un cert Mamilio anomenada *ANNIA LAIE-TANA*, apellido desconegut, puig los que mes se hi semblan dels registrats per en Hübner son *Laeta*, números 1571, 1678 etc. y *Lais*, 531, 1211, etc.

Del fet donchs de trovarse la dita lápida ab lo nom *Laietana*, y de la dificultosa lectura de la lápida Tarragonina, y d' unas monedas ab lo nom *Laiesken* (?) fins ara no clasificadas per cap numismatich puig no's coneix cap poble de dit nom, ne treu En Fita la conclusió de que *probablement ditas monedas sian de Barcelona* (1) capital

(1) *Revista histórica*. Tomo III, plana 52 y 53.

de la Laietana, tan mes quant dels genuins textos de Strabo y Tolomeo resulta que la Laetania se deya per ells Laietania. (1)

Los fets son donchs:

Primer; una lápida barcelonina en la que s' hi llegeix lo nom de una dona que 's diu *Annia Laietana*.

Segon; Una inscripció de Tarragona de dificultosa lectura y la qual creu En Fita que s' ha de llegir *Laietania*.

Tercer; el trovarse unas monedas ab lo nom *Laiesken* (?) sense classificar.

Quart; en donar Strabo y Tolomeo á la dita regió lo nom de *Laietania* per conta de Laetania.

Discutim los fets: Lo que surt de la lápida barcelonina per si mateix res adelanta, puig nos dona lo nom *Laietan* com apellido y no com designació geográfica. Sols quant se coneix lo nom geográfich es quant pren verdadera importancia lo nom lapidari. Donchs la lápida barcelonina per sí mateixa res proba. Respecte á lo segon punt la manera de citar En Fita á en Hübner, doná lloch á una réplica del inspector de antigüetats de Tarragona En

(1) Sorpren verdaderament lo misteriós silenci dels orígens de Barcelona, pero no creyem que lo misteri se puga explicar donantli las monedas ab lo nom de *Laie*.

Admetent per un moment que Barcelona s'hagués dit *Laie* en l'antich, canviant després son nom, lo cambi s' hauria de posar en plena época romana, y en temps posterior á la acunyació antónoma monetaria, puig que mentres aqueixa dura, dura lo nom de *Laie*. Aquesta sola consideració hauria de bastar per abandonar l' idea de fer de Barcelona, *Laie*, puig d' haberse dit axís n' hauria quedat memoria en alguna part.

La tradició dona á Hércules per fundador de Barcelona, y treu son nom de Hannibal Barca, mes una vegada s' ha probat que lo general cartaginés no passá per Barcelona y que no hi ha cap fet històrich que probi ni dongui possible lloch á la tradició, hi ha també qu' abandonar aquesta segona explicació dels orígens de Barcelona.

Nosaltres havem proposat en lo nostre llibre *Barcelona: su pasado, presente y porvenir*, que 's dongués per fundadors de la capital de Catalunya á los grechs cirenaichs de Barca ab l' idea de treure son nom de Barca com vol la tradició.

Fonament per nostra atribució no n' hi ha d' altre que la similitud de nom.

Avuy qu' havem donat á conèixer lo nostre modo de veure sobre los orígens del poble catalá podem proposar un altre solució no menys lógica y racional, y que 'l mateix temps que 'ns donará lo nom Barcino explicarà la tradició de la fundació per Hércules, y donará rahó del poble que la fundá.

Nosaltres proposém, pues, per fundadors de Barcelona als Chethas ó Fenisís que donarian á la ciutat lo nom del deu *Barschem*. *Barkino*, que respon al planeta Saturno. D' aquest deu assirich diu En Rawlison «que per lo seu caràcter y atributs mes sembla lo dit deu á Hércules que no á Saturno.» — *The five great monarchies of the ancient eastern world*.—Tomo I pl. 131 y 132.

Hernandez Sanahuja; puig escribia En Fita: «...Lo mas importante de la lápida barcelonesa que se acaba de descubrir, es su indicaciou geográfica. Mucho han controvertido los epigrafistas el punto principal de la célebre inscripcion de Tarragona (Hübner 4226) (1) y luego posa la lápida escribint Laie (?) lo que no fa Hübner.

Com se veu lo testimoni d' En Hübner sembla portat com proba de qu' efectivament la paraula dubtosa de la lápida de Tarragona la llegis En Hübner com En F. Fita, sent aixís que l' epigrafista alemá al publicarla deixá lo lloch de la *i* en blanch, ó millor ab uns esbosinalls de lletra ab los quals s' hi podria construir una *E* pero no una *I*.

Aludit En H. Sanahuja per esser aquell que llegeix lo dit nom *Laletanae* y no *Laietanae* digué que quan Hübner visitá en 1860 á Tarragona li fou imposible enterarse de la manera com estava escrita la paraula dubtosa per quant en aquella época la lápida estava enterrada com encara ho está avuy dia en los fonaments d' una casa del carrer de Puig de Pallas, que ell en 1866 la va fe desenterrar y la copiá y qu' allavors llegí clarament *LALE* (*tanae*) puig sols la primera part del nom existeix d' una manera llegible. (2)

A lo que replicá En Fita recomanant á En H. Sanahuja, la lectura de l' obra d' En Hübner ahont veuria quant cert es que 'l dit, *vió y discutió la inscripcion cumplidamente*. (3)

Efectivament En Hübner escriu *ego in lapide vidi*, y si en H. Sanahuja hagués llegit lo dit per lo sabi alemá no haguera sentit necessitat de desautorisar-lo, puig lo que ell diu va de dret á dret contra l' opinió d' En Fita. Puig diu lo text en qüestió integralment copiat:

7. (Línea).—*LALETANAE. Pent. (Lalettanae cod Olivae, Licetariae San.) Metellus S. Schott.; Rom. Vict. Lale-*

(1) *Revista histórica*, T. III, pl. 52 y 53.

(2) *Diario de Barcelona*, num. del 1 de Abril de 1876, pl. 3789.

(3) *Id. id.* num. del 8 de Abril de 1876, pl. 4115.

tanae ap., Met. 2, Strada, dubium est an dicendum Laletanae vel Latetanae Por., ego in lapide vide quod deductum Laletanae verum esse ratus. Sed fuit potius in lapide Laeetanae, ut in Hermae vol. I p. 340 docui. (1)

Donchs no sols En Hübner diu que ell no va poder llegir correctament lo nom en cuestió y per aixó l'escriu LA...E *tanae* sino que encara estima posible el que diga lo nom en veritat *Laletanae* ó *Laeetanae*.

La lectura donchs que proposa En Fita es del tot arbitraria, puig Hübner que no pogué llegir lo nom siga per la rahó que 's vulga; y En H. Sanahuja que lo llegí y llegí *Laletanae*, 's trovan d'acort l'un previ l'efecte de la lectura, l'altre migesant una opinió racional sobre dir ó poder dir lo nom en llitigi *Laletanae* é *Laeetanae*, mes ni un ni altre han cregut may ni han insinuat la possibilitat ó creencia de que en la dita lápida s'hi hagués de llegir lo nom *Laietanae* com proposa En Fita.

Es ver que en la provincia de Barcelona y per los contorns de Vich se trovan las monedas ibéricas ab la lligenda *Laiesken*, (?) pero no es menys ver que 'n toia la regió que 'ns ocupa no 's coneix cap nom de ciutat á la qual se pogan referir. Aixó per lo tercer punt.

Si las *Laieskn* se trovessi exclusivament, ó ab abundancia per Barcelona tindria fonament l'atribució que proposa En Fita, mes donantse tant sols per la part de Vich no veyem motiu racional per fer dita clasificació.

Lo quart punt es molt grave, puig diu que Strabo y Tolomeo en los genuins textos no donan á los Laletans aquest nom sino que 'ls hi dihuen Laietans.

Nosaltres no tenim á la ma de Strabo mes que la edició d'En Carlos Müller publicada á París per En F.-Didot ab todas las variants conegudas y en dita edició veyem que als Laletans els hi diu *Λαιετανοί* (2) y que sols á un

(1) *Corpus inscriptionum latinarum* edidit Emilius Hübner, pl. 568 núm. 4226.

(2) *Obra citada*, pl. 132, 32.

poble que posa després dels Laletans cap llevant los hi diu *Λαρτολαιῖται* (1) ó *Λαρτολαιετανοί*.

Evidentment en lo nom dels *Lartolaietans*, nom compost de *Larto-laie-tans* hi entra lo nom *laie*.

Si seguim á n' En Muller y dihém que lo nom *Larto* hi es per *Larno* nom del riu Tordera al que dona Plini lo nom de *Larnum* (2) y al poble del seu veynat diu *Larnenses* (3) allavors los *Λαρνολαιετανοί* ó *Larno-laie-tanoi* son los Larnenses de Plini, y la regió Laietania queda determinada, puig los Laietans del *Larno* ó *Larnum*, no son altres que los del país que rega lo Tordera, la gent de Blanes, per quant Strabo distingeix entre *Laletans* y *Larnolaietans*.

Mes Strabo es l' autor més antich de tots quants han escrit de geografia ibérica, y com en R. F. Avien, si bé molt modern—sigle iv de Cristo—se creu que per la seva *Ora maritima* se valgué de documents antiquíssims no diu res que contrarie lo dit per lo geógrafo grech, puig no anomena per res als laletans y aixó que parla ab detenció de Barcelona, no hi há més que pendre per punt de partida á Strabo y posar en la costa del Llobregat al Pirineu á los Leetans de dit riu al Tordera. En lo Tordera ó *Larno*, los *Larno-laie-tans* y després los *Indi-ketas*.

Per alterar aquest ordre no hi ha més medi que el de donar á tot lo país lo nom de Laietans com fa Tolomeo autor posterior á Strabo de dos sigles, sistema que no 's recomana baix cap punt de vista.

Hem arribat, donchs, á una conclusió, á la afirmació de l' existencia d' un poble LAIE situat en lo Tordera, poble diferent del poble LALE, qu' anava del Llobregat al Tordera. Los Laietans eran, donchs, intermedis entre 'ls LALE-tans y 'ls Indi-ke-tans.

Després de lo dit no hi há medi per donar á Barcelona

(1) *Id. id.* 132, 35.

(2) *Hist. Nat.* III-3-4-22.

(3) *Id. id.* 24.

las monedas ab la llegenda ibérica citadas puig sabém per Strabó que la Laietania estaba situada junt al riu *Larno*.

La ciutat de *Laie* hi há que buscarla pel Tordera.

Resolt aquest punt nos toca ara destruir la objecció que'ns podrian fer los qui com En Zobel llegeixen en los noms de las monedas noms de pobles y no de meras ciutats, los que, per exemple llegeixen *Ausetans* y no *Ausen-*
ses, es dir, que 'ns toca justificar la lectura de las monedas.

Llegeixen los numismátichs lo nom LAIES—KN mentres llegim LAIE—SKN

Qu' es *Laie* y no *Laies*, lo nom, Strabó y Tolomeo ho diuhen ben clar puig lo primer escriu *Λαριταῖς-τάνοι*, y lo segon *Λαις-τάνοι* donchs, ab lo testimoni de Strabo y Tolomeo queda probat ésser lo nom LAIE, y per últim ho corrobora la lápida barcelonina escribint Laietana, es dir, *Laie-tana*.

Si las monedas en qüestió fossen monedas propias d' un poble y no d' una ciutat, la terminació ho diria per lo clar; veyém, donchs, que volen dir la S K N.

De la terminació SKN

Lo problema qu' aném á resoldre interessa fundamentalment la nostra teoria histórica.

Nosaltres havém dit que sobre un fons ibérich pur—poble de llengua euskara—vinga un poble semítich civilisador, lo poble conquistador del baix Nil, lo poble Chetha; y havem sostingut l' hegemonia del poble civilisador sobre lo poble ibérich, es dir, que 'ls ibers del Ebro se *semitisaren* confontentse ab lo poble estranger: donchs si es aixís los ibers deixarian de parlar euskar y parlarian lo siro-árabe del poble conquistador.

Sent aquesta la nostra teoria, ja 's compren que no podém acceptar l' explicació que 'ls numismátichs donan de

la terminació ó sufix de las monedas ibéricas qu' esplican per lo vasch, puig aixó demostraria que la llengua euskara era parlada en l' época de la acunyació de las monedas ibéricas ó catalanas, es dir, en plena dominació romana.

Lo sufix s' escriu de diferentas maneras puig es pot abreviar ó determinar, com se veu en las monedas següents:

PTME. S<N

(Vich) S<N

SEON. S<N

(Sástago) S<N

PTME. M<N

(Laie?)

PTPTX. (S . . . Boudart pl. 35, 10.

(Lleyda) S<N

PTPT (S< . . . Heiss, pl. IV. no descrita.

(Ampurias) S<N

PTPT. EN

(Narbona)

Donchs com se veu clar lo sufix no es <N sino S<N

Qui primer explicá lo sufix creyém que fou En Boudart que no 'l veyá en totas las monedas citadas si no en la terminació

<N ó <N

que traduhia per Koen ó coen lo que segons ell en vasch vol dir *de los d' aquells de*. (tal ciutat.)

Examinant lo dit per En Boudart ab detenció 's veu clar que lo sufix *coen* surt per forsa, puig en la declinació que porta presa de En Darrigol del nom *Mendi*, montanya, no fa *coen* en cap cas de la declinació, ni en genitiu ni ablatiu, sino *rekin*, *ekin*.

Luego al declinar lo nom de Bayona fa es cert un ge-

nitiu singular *Bayonacoaren*, y un genitiu de plural *Bayonacoen*; donchs ja tenim *rekin*, *ekin*, *coen*, per dir *ab los de*, puig la preposició *con* es en euskar *arequin*, *agar*, *arequi*.

Mes al llegir los nom de las monedas qu' atribuheix á Narbona ja no diu *ab los de*, sino *los de aquells de*, llibertat extraordinaria puig hi ha gran diferencia entre una y altra forma llinguística axis traduheix

NEΔ	HN		EN	
NED	HEN	A	CO	EN
au complet plus le de des.				

y diu *de ceux*, *de Nedhena*.

Donchs no es *avec ceux*; si no es *avec*, lo avans dit per Bayonacoen no es el cas de las monedas.

Sen *ab la*, *ab los*, *REKIN*, *EKIN*, no hi ha mes si's vol sostenir lo dit per En Boudart, que dir, que lo sufix

<N

es una contracció ab elisió de *re* ó *e*, de *rekin* ó *ekin*, sistema que no's recomana per sí mateix.

Mes ahont se veu clar que per lo dit no's va en lloch es quant s' examina l' sufix ple de Lleyda y Ampurias en lo llibre d' En Boudart.

Prenent lo nom de Lleyda iberich que avuy tothom llegeix *Iltsrthkskn* le seva lectura es

IL(i).....TZOC(o)S(e).....C(OE)N

Prenguis ara lo nom ibéric d' Ampurias que com sabem te igual terminació, seguint sempre En Boudart autor de l'explicació del sufix, y trovem lo nom descompost de la següent manera.

TŌN...TZOC—CŌS—CŌEN

Tōni tʒoco cōse coen

de modo que lo sufix en un y altre cas es divideix de diferents maneres per treuren sempre *ʒoco cōse* que vol dir *recó esteril*, de modo que per En Boudart los recons esterils surtian á cada pas.

Donchs si l' autor del sufix no pot aplicarlo correctament en tots los casos que dona, es evident que hi ha deficiencia en l' explicació.

Deixem are En Boudart y las sevas erradas lecturas y arribem á lo nostre temps, es dir al temps de veritat. Tan En Delgado com En Heiss acceptan l' explicació d' En Boudart, veyam donchs com llegeix lo numismátich francés los dos noms que havem donat llegits per En Boudart.

Diu per Ampurias:

↑↑↑... <S<N
Auntz cascoen

y llegeix *aquells d' Auntz*, forma bastant rara d' anomenarse un poble, mes passem per la raresa.

Al llegir lo nom de Lleyda parteix lo nom y lo sufix de la següent manera

↑↑↑... <S... <N
Iltzr cose—coen

y traduheix, *la vila dels Sardons y los habitants de Cose*. Tarragona).—Mes llegit sensa metafora y tal com sona la seva transcripció diu *aquells de la vila dels sardons y Cose*. De modo que mentras en lo cas d' Ampurias *Cascoen* no val dir mes que *aquells*, en lo segon nom, en lo de Lleyda lo mateix *Cascoen* se transforma en *-Cose coen* y dona lo nom de la ciutat de Tarragona. ¿Per qué no llegir lo mateix en lo nom d' Ampurias? ¿perque no llegir lo sufix Amporita *Cose coen*, y dir igualment «los de Ampurias ab los de Tarragona»? No s' ha fet, per quant allavors *totas las monedas d' Ampurias* dirien «los de Ampurias ab los de Tarragona,» y com per lo cas de Lleyda lo fet no es tan general, sino en veritat escepcional, puig Lleyda no porta sufix sino tal qual vegada, d' aqui que 's prevalgués de l' escepció per surtir de la dificultat.

Resumint, tenim, que lo sufix se llegeix de las següents maneres:

«S... «N	Tzocose — coen	BOUDART.
«...S-«N	Tzoco—cose—coen	
«S«N	Cascoen	HEISS.
«SEN	Cose (Tarragona)—coen	

Donchs es molt cert que la qüestió està per resoldre.

Veyam si nosaltres serém mes afortunats.

Sostenint nosaltres que la llengua parlada era l' hebrea ó fenicia ó un dialecte punich fenici, etc., es dir, una llengua derivada del hebreu, ja està dit que la dita terminació ha de explicarse per dita llengua. Si no fos aixís, tindriam una prova en contra de la nostra tesis, y un fet de primera importancia que demanaria un nou treball. Per fortuna res d' aixó serà necessari.

La terminació

se transcriu en hebraich per סכנ, lletra per lletra, mes també podriam haber fet la transcripció per שכנ, puig com veurem per lo llarch, los iberichs no distingian entre aquestas duas lletres, y una y altre s' emplean per escriure un mateix nom com per exemple *Arse*.

No 's cregui que en hebraich alterem la significació del nostre afix prenent ס per ש ó ש per ס res d' aixó, puig sent lo nom שכנ es lo mateix que si escribisim סכנ com se pot veure en Gesseni circumstancia que fem notar per quant En Renan explicant lo nostre sufix usa ש no recordant la verdadera forma.

Vegis de quina manera lo sabi orientalista explica lo sufix catalá.

Una patera de bronze descuberta en Chipre y comprada per la Biblioteca Nacional de Paris porta varias inscripcions fenicias.

Las inscripcions 5, 6 y 8 portan la frase סכנ קרתחדשת y be que vol dir סכנ ? (es dir)

סכנ

Y respon lo sabi hebraista: «L' arrel סכנ te las mes grans analogias ab שכנ y be שכנ vol dir *habitant*. Los mots

סֵכֶן קִרְתְּהַדַּשֵׁת significarian donchs *habitant de Karthadast*. Aqueix empleo de סֵכֶן te empero alguna cosa de inusitat, y com סֵכֶן es en hebreu en certs casos un titol de dignitat, un se pregunta si no valdria mes traduhir senador ó altre dignitat equivalent de Karthadast. Mes סֵכֶן (per סֵכֶן הַמֶּלֶךְ) «company del rey» *Isaiais XXI; I Reys 1, 2, 4.*) no té sentit fora d' una monarquia. *Fins á millor avis jo conserro donchs la traducció habitant de Karthadast.* (1)

Per usar aquest nom סֵכֶן en plural com ho exigixen las nostras monedas, cas de llegir *Los habitans, ó dels habitants*, no hi ha mes que posar lo nom en constructo y suplir las vocals propias del hebreu sonaria en nostre oïdo Skene. Las formas plenas de Lleyda y Ampurias donan una k de mes, es dir per conte de סֵכֶן, fan כֶּסֶן. La primera כ com á proposició, no te dificultat, puig respon á la llatina *quemadmodum*, es dir, *al modo*, que per lo nostre cas fa á la idea de «segon lo costum,» «conforme al us al modo propi dels habitants» etc., referintse al estil, forma y acunyació de las monedas.

Empero tal vegada l' us de כ en lo nom monetari no es mes que un modo de parlar propi d' aquell temps, es dir que avuy per avuy la כ son per nosaltres com partícula ó proposició expletiva, com una d' aquellas que son propias de la llengua en que 's troven, mes intraduhibles per la que 'ls altres parlen.

Y aixó ho demostra la següent observació que mentres los noms terminats en vocal prenan s, los que terminan ab consonan prenan k, vegis lo nostre cuadro anterior y se veurá

Ause—skn	Iltsrt—kskn
Sethi—skn	Aints—kskn
Laie—skn	Neren—kn.

nos sembla donchs clar que la כ es una partícula expletica.

Explicat lo nom y la forma plena las formas S,—K N,

(1) *Journal des savants*. Any 1877 pl, 480.

K S N,—K S, ja està dit que no son mes que abreviatures de S K N.

Donchs las monedas de *Laie* no diuhen *Laietans*, sino los habitans de *Laie*, ó (Moneda) *dels habitans de Laie*. No hi ha donchs un poble *Laieta*, sino una Ciutat *Laie*, no hi ha *Laietans* sino *Laienses*.

Etimologies

Resoldria nostre punt llitigiós una exacta etimologia dels noms *Lale-than* y *Laie-than*, y allavors sabriam si las monedas del nom de *Laie* son ó no de la nostra actual comarca, dupte que 's pot oferir per la particularitat de venir en sa majoria escrites ab la

l=l

per conta de

Λ=l

que 's la verdadera *l* dels pobles ibèrichs ó catalans. Mes per desgracia ni d' un ni d' altre nom no 'n podem donar una exacta etimologia, es dir una d' aquelles etimologies que no deixan lloch á dubte.

Pels *Laletans* en Boudart en vista d' una incripció de Tarragona ahont se hi llegeix

FONO

creu que lo nom de *Lale-thans* be de

NO.

lli euskar.

Nosaltres tenint en conte que á la regió *Lale-thana* corresponian gran número de pobles maritims, sent los principals, Barcelona, Badalona, *Iluro*-Mataró, Lloret, *Cypsela*, *Toni* etc., es dir tota una legió de pobles «maritims», de pobles del «mar», de la «aygua», que aquesta condició especial en lo temps antich persisteix avuy encara, puig tota aqueixa part de la Costa 's caracteriza per esser la costa marítima de Catalunya, caràcter que com se veu lo porta desde lo antich; que dada l' influencia be-

reber en la península com ja en són lloch havem demostrat, y recordant lo que diu He'sychius de que en bereber لاوا vol dir aygua, ¿no's podria admetre la dita paraula, *lili*, ó *lilu*, per formar *Lale-thans*, explicant lo cambi de vocals per un cambi de pronunciació?

Per lo nom de *Laie*, sols podem proposar, recordant que aquest nom sona com nom de dona en la lápida de Barcelona, de veure lo nom de la filla major de Laban לאב פוג d' altre manera, ni per lo celtich ni per l' euskar, ni per l' hebreu havem trovat una arrel per dita etimología.

Si *Blandæ*, Blanes, fos la ciutat de *Laie* y *Laie* fos una colonia grega proposariam com etimología la de Λαῖα, —λαῖα que vol dir *pedra*, *roca* en dialecte jonich y en llengua poética, alusió posible al puig de S. Joan qu' está junt á Blanes. En la nostre *Geografia històrica* de Catalunya tractarem aquest punt ab major extensió.

LOS INDI-KETAS seguian á los Lale-thans, y la seva capital era la tan renombrada Ampurias.

Desde que Esteve lo Bisantí autor del sigle vii de J. C. escrigué que lo nom Ibérich d' Ampurias era *Indika*, lo apelatiu *Indi-ketas* se trová explicat puig com per Kose se treya de *Indika-thans*.

Per nosaltres la única cosa que no 'ns deixa aceptar la solució proposada, es lo desconèixer los motius que tingué Esteve per dir que Ampurias fou *Indika*, ¿puig avuy per avuy d' ahont treure lo dit nom?

Las monedas ibéricas donan la següent lligenda.

↑↑↑↑↑↑

y separant la terminació

↑↑↑

que llegeixen los numismatichs y en Fita *UNT*, ó *UNTS*, y lo nom ab la terminació llegeixen *UNTK* e *SK* e *N*: d' aquesta transcripció no veyem medi de treure ab rigor *Indiketas* com no siga cambian la U en I y transformant la T en D, allavors llegiriam *INDiKe*. Aquesta tal varia-

ció admesa, la transformació no dona lo nom ibèrich de la ciutat d' Ampurias sino una contracció del nom numismatich feta per lo Bisantí, ó altre, ó si 's vol lo resultat d' una mala lectura, puig que lo nom se treu del sustantiu y de la terminació puig la *k* es de la terminació

⟨S⟩N

final dels noms numismatichs que ja en son lloch hem explicat.

Afegexis ara que 'l arreglo de UNT—↑NΨ per IND—NΨX no 's pot admetre en primer lloch perque la Ψ

no es T sino TS=, de modo que per nosaltres hi ha error en llegir En Fita y En Zobel T y no TS, y lo cambi de TS en D seria necessari demostrarho.

Llegint

↑=,

estirant la cosa se'n pot fer una *I*, mes fins ara ningú s'ha atrevit á ferho, sino que llegeixen los numismatichs U ó AU.

¿Donchs es ben cert que lo nom d' *Indiketas* es de invensió del Bisantí?

Nosaltres no dirém tal cosa, puig sabem que lo dit pogué aprendre d' algun autor grech del temps antich, avuy desconegut, tal nom, y á mes perque en lo final sona clar lo nom dels *Chethas* que trovem en altre regió. Essent per nosaltres coneguda la terminació no 'ns falta mes que determinar lo sustantiu que encubreix lo nom.

↑NΨ

Com demostrarem en lo proxim capitol nosaltres llegim lo nom ibèrich *AINTS*, y ja 's compren que d' *AINTS*. Ketas se 'n fassi *Indi-ketas*.

En resumen, donchs, per uns y per altres, *Indi-ketas* no vol dir sino los de la ciutat de *Indi* ó *Aints*...; donchs tampoch tenim un nom caracteristich de nacionalitat, sino un nom resultant d' una divisió política ó administrativa.

Donant ara la volta per los Pirineus trovem á los:

SARDANS.—La etimologia del nom d' aquest districte de Catalunya ha sigut molt buscada y fins molt disputada.

L' opinió avuy regnant es la d' En Delgado: lo numismatich Sevillá escriu lo següent:

«El cerdo ó javalí que se encuentra en los pueblos situados en la alta Cataluña, donde la grangeria de estos animales en razon á las circunstancias especiales de aquel país, debió haber estado generalizada como lo está en el día, fué sin duda símbolo de raza, siendo notable que sirvió para indicar á los dos de distinta procedencia, porque hablaban distinta lengua, una ibérica y otra céltica. Se llamo la primera «Cerritania; proveniente de *Cerri-a*, en vascuence el cerdo, en el día *Cerdaña*, y como naturalmente se deduce, tomo su nombre de la grangeria á que sus habitantes se dedicaban. «Estrabon. Lib. III y Ateneo Lib. XIV, cap. 22. Marcial Lib. XIII.-epigr. 54; elogian los embutidos de los de Cerdaña y Jaca... La procedencia de estas gentes debió ser puramente ibérica, segun se deduce de su nombre.»

«La otra se llamaba *Tsurda* y de ella Tzurdaones, ó Surdaones. Así se llamaron los de Lérida, y por esto dijo Plinio de esta ciudad, *Ilerda surdaonum*. En vasco *Ilurda*, ó *Tzurda*, *Zurda*, *Urda*, significa cosa de Cerdos, y de aquí en castellano *Zahurda*, y tambien *hurdos* los habitantes de cierto territorio de la provincia de Salamanca. Es muy posible que estas gentes fueran de origen celta... (1)

Ha dit En Delgado qu' en la Cerdanya hi havia dos pobles, iberich l' un, y celta tal volta l' altre, per quant parlavan duas llengües diferents, y al dar la prova ens diu, qu' en vasch, *porch* es *cerriá* y que també *Hurda*, *Tsurda*, *Zurda* *Urda* es en vasch «cosa de porchs»? ¿Y donchs, ahont es la llengua dels celtas?

La veritat es que com se pot derivar de *Cerri-a* *Cerretans*, y de *Tsurda* *Sardans*, á n' En Delgado li ha semblat veure en cada un d' aquestos noms un poble amagat.

Nosaltres sabem ja d' ahont ve lo nom dels Sardons, y

(1) Obr. cit. T. I pl. CLXII y CLXIII.

el fet del porch ó porch singlá de las monedas de l' alta Catalunya no fa mes que corroborar y confirmar tot quant havem dit á propósit del origen dels Sardons.

Recordemho bé: nosaltres guiats per un text egipci havem trovat los Sardos, ó *Shar-dans*, que havem relacionat desseguida ab los *Sordes* del Pirineu y golf de Lió, ab consentiment dels homens mes eminents en aquesta classe d'estudis.

Ara be d' aqueix porch, ó singlá qu' En Delgado 'n fa símbol de rassa, lo que no contradim, los Sardans de la illa de Cerdanya en feyen lo cas, qu' En Chabas en conta en las breus paraulas següents: «Lo que demostra que l' «art egipci, al implantarse en Cerdanya, 's modificá per «son contacte ab un art tot diferent, es la abundancia de «escarbats portant figuras de truja ó de porchs: fins se «troban amuletos d' aquest género ahont lo porch reem- «plassa l' escarbat.» (1)

Donchs la truja ó porch dels Cerdans de l' illa de Cerdanya era la truja ó porch dels Sardans, ó millor dels *Tzardons* de Catalunya, y si era símbol de rassa, com diu En Delgado, lo fet de ferne los Cerdans de Cerdanya fins amuletos, aixó quant lo porch ha sigut sempre tingut ab gran aborrimient, puig dels animals, es l' unich que las mitologies no han portat á lo cel, y quant Asiátichs y Egipcis han arribat á prohibir, (per mida higiénica) en nom de la religió, lo menjar la seva carn, hem de convenir en que en lo dit porch hi ha veranient un símbol de rassa, símbol usat en Catalunya y en la illa de Cerdanya, y per aquesta en un temps ahont las sevas arts demostran l' influencia egipcia.

Havem vist á los *Khar-u* escrits per En Rougé *Xar-u*, transformar lo seu nom en *Tsartans* ó *Tsar-dans*, sustituhint al signo de plural *u* la terminació de poble *than*, semitica, aria, y fins egipcia: y havem vist també que aqueixos *Tsardans* del Egipte eran germans dels *Lybichs*, y dels *Tsardons* de Catalunya.—Si donchs, los *Tzardons*

(1) *Obr. cit.* pl. 306.

usan del porch com símbol de rassa, puig lo converteixen en amulet, com si diguessim en escapulari, ¿no's podria dar que entre lo dit poble y lo nom del porch hi hagués una relació mes estreta, de la que 's pensa?

Donchs, bé, aquesta relació existeix, puig en hebreu lo nom del porch es תזר que 's pronuncia avuy Hedzair, y en lo temps antich podia molt be no sonar la *i*, y com la primera lletra pot caure molt be com sent una aspiració, tenim *Dzar* ó *Tzar*, y ab la terminació de pobles *Tzar-thans* ó *Tzar-dans*, Sardans.

Admetent l'igualtat ó la similitut de la paraula hebraica del porch, ab la del poble *Tsardan*, sempre tenim que 'ls Sardans podian usar del porch com símbol del seu nom.

Vegi donchs En Delgado d'ahont venen tots los derivats de *Zurda*, *Urda*, *Tzurda*, trets evidentement del nom hebraich del porch.

Fará estrany á molts lo qu' acabém de dir, aixó es, que 'l poble *Khar*, pogués dársele 'l nom de poble dels porchs, ó poble del porch; mes los antichs no hi reparavan gayre en los noms, y con tal que fós ben apropiat, no s' hi fixavan.

Los monuments egipcis nos donan, per exemple, pels Fenicis lo nom de *Kefat*, y aqueix mateix nom portan unas barcas, ó las barcas del dit país, donchs los Fenicis eran lo poble de las barcas. Lo nom dels sidonenenses sembla venir de *Tsido los pescadors*, recordis lo qu' havém dit dels *Petis* y dels *Satis* y 's veurá clar com los antichs no 's trencavan gayre 'l cap per donarse noms, ó per donarnen als pobles antichs, los egipcis deyan per fí dels assiatichs qu' eran los *Shous* que vol dir *Iladres*.

Posém ara que 'ls Egipcis fossen los autors del nòm de *Khar*, qu' es lo que sembla, y fins ara que sapiguém egipciólechs y assiriólechs ho donan per inconcús, si la rassa asiática arriba quant la seva emigració á l' Egipte ab las sevas piaras de porchs, y en un país ahont se té 'l porch per abominable, ¿qué de més natural y lògich, aixó es, que 'ls vensuts los hi donessin lo dit nom, quant

usantlo no sols marcavan lo poble conquistador ab un estigma odiós, sino que 'ls anomenavan per una circumstancia que forsosament los havia de fer admiració puig res ne causa tan, en fets de consciencia, com las creencias dels altres?

Dintre, donchs, del ordre natural está tot quant estém dihent.

Si 'ls Egipcis son los autors del dit nom de *Tsar* ó *Khar* com nom del *porch*, ó casi sinónim del porch, se dirá, que lo dit nom s' ha de trovar en la llengua egipcia; així sembla qu' es, y aixís hauria d' ésser, si 'l porch fos originari del Egipte, ó quan menys hagués sigut conegut del Egipte avans de l' arribada del poble *Tsar* ó *Khar* en lo baix Nil; mes los egiptólechs pensan que 'ls egipcis reberen lo porch quant l' invasió dels Chethas.

En F. Lenormant ha fet un estudi sobre *L' Introducció y domesticació del porch entre 'ls antichs egipcis* (1), y del dit estudi resulta, que la noció d' impuresa atribuïda per los sacerdots egipcis al porch, passa d' ells als juheus per Moisés, com tantas y tantas altres prescripcions rituals dels hebreus, puig que 'l porch pels egipcis era un animal consagrat á Set ó Tyfon, lo deu del mal; y d' aquí diu lo prenomat autor: «probablement las imatges d' »una truja en terra esmaltada ó d' altres materias que 's »trova en las momias d' una certa época, penjada del seu »coll, com amulets», qu' es lo cas observat per En Chabas per la Cerdanya; y d' aquí, d' aquesta idea d' impuresa vé que 'ls egipcis no domèstiquessen lo porch.

Apesar de l' idea de impuresa, lo porch s' introduhí en Egipte, «mes los indicis de la seva presencia en las voras »del Nil, diu En Lenormant, no van més allá de la dinastia XVIII, es dir, que 'l porch s' ha de contar entre 'l »número dels animals domèstichs que foren introduhits »del Àsia en dit país quant l' invasió dels Pastors.»

Demostrada l' época de la introducció del porch, y la

(1) *Les premières civilisations etc.*, t. I. pl. 329 à 342.

idea d' impuresa que als ulls dels sacerdots tenia dit animal, ¿no 's podria explicar per aquesta circumstancia aquell passatge del egipci Manéthon, quan diu: «que 'ls Pastors foren expulsats del Egipte per impurs?» Puig ¿se podria dar més gran idea d' impuresa als ulls dels egipcis, que menjar la carn d' un animal impur, y que per tant com ho era ells may lo reduhiren á domesticitat? Aquesta explicació nostra 'ns sembla molt lógica y no tenim necessitat de recorre á la hipòtesis de Pastors leprosos, etc., que cap testimoni històrich justifica.

Queda, per lo tant, demostrat lo qu' havém dit, això es, lo fet d' usar lo nom del *porch* com expressió ó denigratiu de la rassa conquistadora del baix Nil, y la possibilitat d' ésser lo mateix nom que Sordes, Sardans—dels Tsar—lo poble conquistador del baix Nil y lo civilisador de la península pirenaica.

S. SANPERE Y MIQUEL.

(Seguirá.)

RECORTS DE VIATJE

NICA

Senyor En Joan Tarrats.

ESTIMAT AMICH : Era lo matí del dia 9 d' Agost d'aquest any quan al lluny se perdia ja l'alta agulla de Nostre Senyora de la Guarda que domina Marsella fent via ab lo tren cap á Niça. La costa que va seguint sempre lo ferro carril, après haver deixat á Tolon, es magnífica y sols comparable á nostras platjas de Mataró y Caldetas. Ab tot aixis que s'entra en lo Departament dels Alps maritims se van succehint una porció de tunels tan apilats que quasi be no donan temps á fixarse en lo pais que 's travesa. Aixis s'arriba á Cannes, lo lloch hont desembarcá Napoleó 1.er després de sa fugida de l'illa d' Elba, y 'l lloch d'ahont va sortir la mariscala Bazaine pera ajudar al seu marit á escapar-se de l'illa de Santa Margarida que alli frente la ciutat s'ovira, á un tret de fusell.

Després de Cannes s' arriba á Niça, població ahont lo gran tò s' dona cita á l' hivern desde que ha passat á esser una ciutat francesa de sarda qu' era. No hi ha dubte que França l' ha hermojejada y l' ha mimada un bon xiquet pera que no li donés lo capritxo de esser de nou italiana.

Tothom sab que ab motiu de la poderosa ajuda que 'ls francesos van donar en 1859 y 1860 al Piemont en la guerra contra l' Austria, lo rey Victor Manuel d' acort ab las Cámaras y després d' un plebiscit aprobatori de la política d' En Cavour, va ceder la Saboya y 'l comptat de Niça á la França. Avuy després de divuyt anys d' esser francesos los nizarts, encara en bona part anyoran aquella bandera de la creu roja, y

aquestos tenen en lo periodich *Il pensiero de Niça* son representant en la premsa. Per lo contrari *La Gazette de Nice* es extremadament francesa, lo que dona lloch á que 'l vehi principat de Mónaco sigui testimoni de desafios. La llengua oficial francesa ab tot ha fet poch camí, puig si be tothom l'enten un xich y las classes ilustradas la parlan, l'italiana y la niçarda están encara mes en boga.

Niça, com Génova son respecte á França y á Italia, lo que aquí vulgarment se diu dels de Tortosa, puig si á un niçart ó genovés li pregunteu d' ahont es, ó quina es la seva nació, os contestará senzillament ab lo nom de la ciutat natal.

Niça es avuy població de 50 mil animas ocupant ab tot un radio molt extens ja que la ciutat nova te 'ls carrers com aquí á l' Ensanxe, molt despejats, plens d' Hotels qu' á l' hivern son habitats per la gran societat de tot lo mon gracias á lo templat del clima.

La «Bahia dels Angels» ó mellor encara «Lo passetj dels inglesos» plens de palmeras qu' alternan son dorat fruyt ab las rojas flors dels baladres, la plassa de Carlos Albert, ahont hi ha l' estatua d' aquest iniciador de l' unitat italiana, son dignes de visitar-se. Com á obras artisticas podem dir que no n' hi cap que meresqui parrafo á part, puig Niça es avuy sols la ciutat cosmopolita francesa y no una artistica ciutat italiana. Los russos dehuen esser sens dubte bons parroquians de Niça, puig no hi ha cap botiga que valgui dos cuartos que no tingui escrit en rus lo retol.

MONACO

L'endemá de la meua arribada á Niça prenia de nou lo tren pera marxar cap á Italia. Era 'l *express* y feya molt pocas estacions y aixis sols de passada vaig contemplar las blancas casetas y la rada sens igual de Vilafranca, lloch ahont los Estats Units tenen un deposit de carbó y es la seva estació naval á Europa. De prompte 'l tren va detenirse, puig habiam arribat á Monaco, la població fundada al peu del temple dedicat á Hercules Monæcus, lo refugi dels Liguris en la época de las invasions y ahont los serrahins van igualment que en la major part del Mitjorn d' Europa plantar sa senyera. Monaco fou prèls als moros per Guillem Vescompte de Marsella qui va cedir est

territori en feude á Giballino Grimaldi, noble genovés que li havia prestat los mes grans serveys ab l'ajuda de son braç.

Monaco fins arribar als temps de Napoleon 1.er no havia perdut may la seva independència y havia passat entre las guerres de l'Estat mitjana y las dels temps moderns, gracias á sa posició aislada, ja qu' es Monaco una llengua de rocas que s' en entran mar endins demunt de las que hi ha edificada la capital del Principat.

Lo tractat de Paris de 1814 lo va reconeixer de nou en sa independència vivint en santa pau y tranquil·tat fins arribar á l'any 1840. Allavors quan tans trons van estar á punt de caurer, se promogué á Monaco una forta revolució que va dar per resultat que Mentone y Roca-Bruna se separessin pera demanar s' aneixí al comptat de Niça per quina rahó avuy ditas dos poblacions perteneixen á França.

Avuy conta 'l Principat ab dos poblacions solas que merescuin aquet nom, Monaco y Monte-Carlo reunint un total de 4 mil habitants. A l'hivern aquest número s' augmenta ab la gran afluència de forasters que van á gosar de lo benigne del clima y de las delicias del Casino. Aixó es lo que hi ha que veure á Monaco y aixó es l' unich que va cridar un poch m' atenció.

Vaig entrar en la ciutat per la porta de Sant Antoni que junt ab la Nova son las dos úniques que donan entrada á Monaco, puig está molt ben murallat, y vaig fer via dret al Casino. Ni las parets mitj caigudas del palau del Príncep En Carles III, ni 'l magnífich cuartel, ni 'l paseitj de Sant Martí podian cridar-me en gran cosa la curiositat, puig després de coneixer una població gran com Barcelona ó Marsella tot sembla petit, però la vista del Casino ab sos jardins plens de palmeras, figas de moro, arbres fruyters de tota mena. bala-dres, aromers en fi de totas las plantas mes buscadas, va necessariament agradarme molt.

Seria per demés dir que vaig tenir sempre un criat vestit de pontifical á las mevas ordres, ensenyant-mho tot, lo teatro, salons de ball, bibliotecas, picadero, cocherias y las opulentas salas de... joch. Al present estavan bon xich buydas, puig al estiu Monaco es frecuentat molt poch per los banyistas, ab tot l' or anava pel damunt la taula de má en má juntant aquell trinch esgarriús que fa quant no es ben guanyat ab lo monotonio soroll de la ruleta. Una propina donada al criat va fer